

Naar het stenen tijdperk of naar de Stones?

Marion Duimel Ouderen hebben relatief veel interesse in cultuur. De grijze golf die eraan staat te komen, biedt dus kansen voor de culturele sector. Maar zijn bejaarde babyboomers wel op dezelfde manier cultureel geïnteresseerd als de ouderen die je nu vaak bij klassieke concerten aantreft? Wellicht willen de nieuwe ouderen straks vooral naar de Rolling Stones...

Zoals Paul Schnabel schrijft, neemt het aantal 65-plussers in Nederland de komende jaren sterk toe. Dit artikel biedt een statistische onderbouwing van de beschreven tendensen. Tabel 1 laat zien dat de toename van 18 procent in 2015 stijgt tot maar liefst 26 procent van de bevolking in 2040. In het verlengde daarvan neemt de groep 20- tot 65-jarigen relatief gezien in omvang af. Vanaf 2035 zijn er ruim 4,5 miljoen 65-plussers. Er is een dubbele vergrijzing aan de gang. Ten eerste bereikt de geboortegolf van het eerste decennium na de oorlog, de *babyboomers*, de pensioengerechtigde leeftijd, en ten tweede leven zij langer. Door verbeterde levensomstandigheden, waaronder betere gezondheidszorg en betere arbeidsomstandigheden, is de levensverwachting hoger dan vroeger en worden die vele ouderen dus ook nog ouder dan voorheen.

De ouderen van morgen zijn bovendien steeds hoger opgeleid en het opleidingsniveau hangt zoals bekend sterk samen met verschillende vormen van cultuurdeelname. (Broek

2009) Momenteel heeft ongeveer een op de vijf ouderen alleen lagere school (tabel 2). Rond 2025 is dat er nog maar een op de tien. Ook het percentage ouderen met opleidingsniveau lbo/mavo neemt af. De groei zit in de hogere opleidingsniveaus. Tegen 2025 heeft al 40 procent havo/vwo/mbo-niveau en ruim een kwart hbo/wo-niveau.

Ook het inkomen van de aankomende ouderen is relatief hoog. In figuur 1 is te zien dat er letterlijk een golf van geld aan komt rollen. Vooral de huidige 50- tot 60-jarigen hebben relatief veel te besteden. Na de pensionering zal er echter wellicht minder binnenkomen.

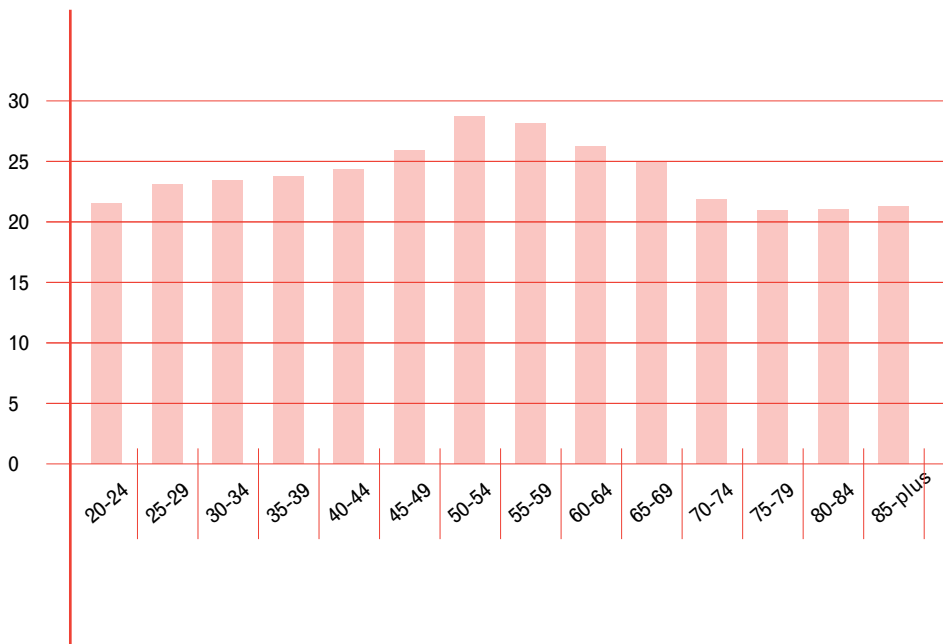
Verder zijn ouderen de leeftijdsgroep met de meeste vrije tijd. De gemiddelde Nederlander heeft ongeveer 45 uur vrije tijd per week. Dat ligt ietsje hoger voor de 45- tot 64-jarigen, namelijk 47 uur per week. De 65- tot 74-jarigen hebben zelfs wel 60 uur vrije tijd per week, en voor de 75-plussers ligt dat op 56 uur per week. (Haan 2010)

	aantal (x miljoen)			percentage		
	0 tot 20	20 tot 65	65-plus	0 tot 20	20 tot 65	65-plus
2015	3,8	10,1	3,0	23	60	18
2020	3,8	10,0	3,4	22	58	20
2025	3,7	10,0	3,8	21	57	22
2030	3,8	9,7	4,2	21	55	24
2035	3,8	9,5	4,5	21	53	25
2040	3,8	9,4	4,6	22	53	26
2045	3,8	9,5	4,5	21	53	26
2050	3,8	9,6	4,5	21	54	25

Tabel 1. Prognose van de Nederlandse bevolking.
Bron: Statline, geraadpleegd januari 2011.

	2010	2015	2020	2025	2030
Basisniveau	18	15	12	10	9
lbo/mavo	28	27	25	23	21
havo/vwo/mbo	34	36	38	40	42
hbo/wo	20	23	24	26	28

Tabel 2. Prognose opleidingsniveau bevolking van 55 jaar en ouder.
Bron: SCP, berekend op basis van CBS-gegevens (bevolkingsprognose 2004-2050; EBB '97-'03, EBB-ouderen '96-'97).

Figuur 1. Inkomen van de bevolking in 2008 (x 1000).
Bron: Statline.

Cabaret of ballet?

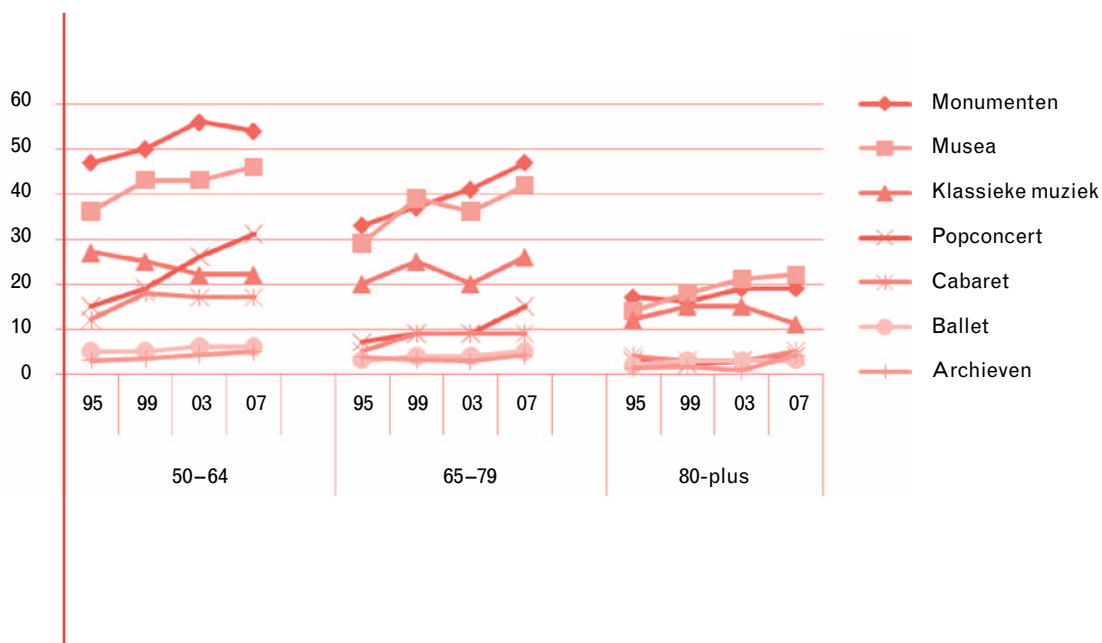
Het rapport *Cultuurbewonderaars en cultuurbeoefenaars* (Broek 2009) geeft een uitgebreid overzicht van de culturele activiteiten van de Nederlandse bevolking inclusief de trends van de afgelopen jaren. Tussen 1995 en 2007 is de publieke belangstelling voor cultuur gestegen. Cultuur is onder te verdelen in populaire cultuur (onder andere popmuziek/popconcerten, cabaret en film) en traditionele cultuur (waaronder musea, monumenten en archieven, klassieke muziek en ballet).

De bezoekers van al deze vormen van cultuur lijken op een aantal punten op elkaar. Dat is al jaren zo en daar zit weinig verandering in. Zij zijn namelijk vaak hoogopgeleid en autochtoon. Bovendien gaan inwoners van de vier grote steden en vrouwen relatief vaak naar een van deze cultuuruitingen. Natuurlijk gaat die vlieger niet overal op. Zo zijn monumenten sterker verspreid over het hele land; die trekken daardoor niet bovenmatig bewoners uit de

grootste steden aan. Vrouwen blijken een stuk minder geïnteresseerd te zijn in archieven dan mannen. En de bioscoop trekt vooral veel Surinamers en Antillianen. Zij gaan vaker naar de film dan autochtonen.

Een vergrijzende bevolking heeft ook consequenties voor de cultuurdeelname, al zijn er verschillen in culturele voorkeuren tussen leeftijdsgroepen. Cultureel erfgoed trekt relatief veel jongere ouderen (50-64 jaar). Bij toneel noteren de 6 tot 11-jarigen de hoogste bezoekpercentages, bij cabaret de 20 tot 34-jarigen, bij popconcerten de brede leeftijdsgroep 20- tot 50-jarigen en bij klassieke muziek de 65- tot 79-jarigen. Meer dan andere kenmerken differentieert leeftijd dus wie waar naartoe gaat. De toename in culturele activiteit vinden we echter vooral bij jongeren tot 20 jaar, en bij de 50-plussers. (Broek 2009)

Om de ontwikkelingen in de cultuurdeelname onder ouderen in beeld te brengen, is het nuttig een onderscheid te maken tussen

Figuur 2. Cultuurbezoek van 50- tot en met 64-jarigen, 65- tot en met 79-jarigen en 80-plussers, 1995–2007 (minimaal één bezoek in het jaar voorafgaand aan de enquête), in procenten. Bron: SCP, AVO '95-'07.

drie leeftijdsgroepen: de aankomende ouderen (50 tot en met 64 jaar), de ouderen (65 tot en met 79 jaar), en de 80-plussers.

Een eerste blik op de cijfers laat meteen zien dat de aankomende ouderen het meest cultureel actief zijn (figuur 2). Voor elke leeftijdsgroep zijn monumenten en musea het populairst, gevolgd door klassieke muziek. Dat geldt alleen niet voor de aankomende ouderen: bij hen heeft het popconcert een grote populariteitsslag gemaakt en in 2003 de klassieke muziek ingehaald. Ook cabaret spreekt de jongste groep meer aan dan de huidige ouderen. Hoe dan ook: twee vormen van traditionele cultuur, namelijk monumenten en musea, zijn voor de aankomende ouderen net als voor de huidige ouderen het meest geliefd.

Gunstige vooruitzichten

In het artikel *Vergrijzing is verzilvering* (Broek 2003) werden de destijds 58-jarigen als model genomen voor een vooruitblik op de 68-jarigen

van 2013. De vrijetijdsbesteding wordt namelijk meer bepaald door eerder opgedane houdingen en gedragsgewoontes dan door leeftijd. Doen we dat nu weer, dan ziet het er op basis van figuur 2 zonnig uit voor culturele instellingen. De aankomende senioren zijn cultureel behoorlijk actief.

Het aankomende publiek van jonge senioren heeft voor de culturele sector dan ook veel ideale eigenschappen. Het zijn er heel veel en zij worden bovendien gemiddeld ouder; door deze dubbele vergrijzing groeit de groep sterk in omvang. Naast de omvang is het opleidingsniveau van deze groep steeds hoger, evenals hun inkomen. Ook dat is goed nieuws voor de cultuur aanbieders, want vooral hoogopgeleiden bezoeken culturele instellingen en zij zijn gewend meer uit te geven. Ouderen zijn bovendien steeds gezonder. In hun vrije tijd en mate van cultuurdeelname, zijn de huidige ouderen al veel actiever dan ouderen van 30 jaar geleden. (Boer 2006) Verbeterde arbeidsomstandig-

heden, verbeterde gezondheidszorg en een hogere opleiding hebben ertoe geleid dat mensen er tot op hoge leeftijd een actieve leefstijl op na kunnen houden. Het activiteitenpatroon dat zij nu al gewend zijn, zullen ze waarschijnlijk doorzetten.

Gezien deze omstandigheden ligt een hogere cultuurdeelneming in de lijn der verwachting. De nieuwe ouderen hebben, zoals het mooi is verwoord in *Vergrijzing is verzilvering*, 'het voordeel van de timing van hun geboorte. Velen van hen profiteerden van de onderwijsexpansie, werden warm verwelkomd op de arbeidsmarkt, surfden mee op de pieken van de loongolf, beperkten (zonder onthouding) de gezinsgrootte en betraden de huizenmarkt bij een prijsniveau waar de huidige starters op de woningmarkt slechts van kunnen dromen.' (Broek 2003, 147) De vergrijzing zal dus waarschijnlijk gunstig uitpakken voor de traditionele culturele instellingen, en ook popconcerten en cabaretvoorstellingen lijken straks steeds meer senioren te mogen verwachten.

Verskillende generaties

De groei van het seniorenpubliek voor traditionele cultuur hoeft niet alleen te maken te hebben met de toename van het aantal ouderen in de samenleving, hun hogere opleidingsniveau

en meer te besteden geld en vrije tijd. Er kan nog iets anders meespelen, namelijk de culturele voorkeuren die zij van jongs af aan meekregen. De ouderen van nu groeiden op in een tijd waarin kunst vooral werd gezien als iets wat beschaafd was, synoniem stond aan schoonheid en een positieve vormende waarde had. De 'hoge' cultuur, zoals traditionele cultuur ook lange tijd genoemd is, moest zelfs bescherming bieden tegen lager vermaak. Het volk moest 'verheven' worden door

Ouderen zijn nu cultureel veel actiever dan 30 jaar geleden

traditionele cultuur. Dit was een van de redenen waarom veel ouderen vroeger geen beroep in de kunsten, zoals muzikant of actrice, mochten kiezen van hun ouders.

De nadruk op het belang van traditionele cultuur heeft een stempel gedrukt op het culturele gedrag van de oudere generaties. Iemands culturele voorkeuren worden namelijk vooral gevormd tijdens de jeugd. Bij latere generaties was tijdens hun jeugd het populaire aanbod sterk in opkomst. De *flower power*-generatie groeide op met Woodstock: *love, peace and understanding*. Het leidde tot de opkomst van de culturele omnivoor: niet langer hebben ouderen vooral belangstelling voor traditionele cultuur. De babyboomers, opgegroeid in de jaren '60, zijn al van jongs af aan vertrouwd met populaire cultuur en velen combineren die belangstelling voor populaire en traditionele cultuur.

Voorkeuren werken door

Tot welke generatie iemand behoort, is dus belangrijk, omdat dit iets zegt over de omstandigheden in de tijd dat zij hun culturele voorkeuren meekregen en hoe die doorwerken in het latere leven. Generaties verschillen in hun niveau van deelname aan verschillende cultuurvormen. Popmuziek is een duidelijk voorbeeld daarvan: dat kleeft aan de generaties die ermee zijn opgegroeid, maar niet aan de oudere generaties. Ook de levensfase waarin iemand zich bevindt, kan invloed hebben op culturele deelname. Als levensfasen zijn bijvoorbeeld te onderscheiden: bij de ouders wonen, zelfstandig wonen tijdens de studie, een gezin met jonge kinderen hebben, of oudere kinderen hebben. Ook de periode vanaf pensionering is een levensfase. Gepensioneerden en alleenwonenden hebben doorgaans meer vrije tijd dan jonge gezinnen. In de fase van gezinsuitbreiding gaan mensen minder vaak uit, doordat ze zich moeilijker vrij kunnen maken. Maar in de levensfase waarin de kinderen het huis uit zijn, is daar weer meer gelegenheid voor.

Het *Sociaal en Cultureel Rapport 2010*, met als thema generaties in Nederland, gaat onder andere in op de vraag in hoeverre vrijetijdsbesteding verschilt tussen generaties. (Broek 2010) De invloed van onder andere generatie en levensfase wordt daar (gecontroleerd voor sekse, opleidingsniveau en inkomen) bekeken voor traditionele cultuur versus populaire cultuur. Een (geboorte)cohort is een groep mensen geboren tussen twee jaartallen. Hiermee kan een generatie aangeduid worden. De babyboomgeneratie is bijvoorbeeld het cohort 1946-1955.

Een cohort blijkt veel sterker samen te hangen met het bezoek aan populaire cultuur dan aan traditionele cultuur. Vergeleken met het geboortecohort 1935-1944 hebben alle cohorten daarvoor minder interesse in populaire cultuur, maar de latere cohorten

elk steeds meer. Als dat zo blijft, betekent dat een gestage groei voor het bezoek aan populaire cultuur.

Bezoek aan traditionele cultuur verschilt ook tussen de cohorten, maar minder sterk dan bij populaire cultuur. Dat betekent dat het bezoek hieraan vrij constant is. Wat betreft levensfase bezoeken vooral thuiswonende jongeren en jongvolwassenen zonder kinderen populaire cultuur. Bij traditionele cultuur neemt de deelname toe als de fase met jonge kinderen voorbij is. Mensen ouder dan 40, zonder kinderen en van 65 jaar of ouder vertonen een hogere deelname.

Bezoek aan klassieke muziek is apart onder de loep genomen. Daar is sinds het cohort geboren tussen 1935-1944 een flinke daling te zien. Vanaf het cohort 1965-1974 is een stabilisatie te zien, maar vergeleken met het 1935-1944-cohort is het percentage bezoekers de helft kleiner. Ook hier is in de levensfase dat er jonge kinderen zijn het bezoek flink minder. (Broek 2010)

Het bezoek aan musea is gemeten in een ander onderzoek dan dat naar klassieke muziek, waardoor de cohorten anders gemeten zijn. Maar voor de cohorten 1942-1949 en 1950-1957 (grotweg de babyboomers) ligt dit duidelijk hoger dan gemiddeld. (Huysmans 2007) Dit geldt ook voor het cohort erna, maar in minder sterke mate. Wat betreft levensfase zijn het vooral alleenwonenden die het museum bezoeken, ongeacht hun leeftijd. Ook de periode is van belang: de eerste drie meetjaren (1983, 1987, 1991) lag de deelname hoger dan in de jaren erna. Cohort en levensfase blijken wat betreft museumbezoek allebei voorspeller van verschillen in deelname, en daarbij is de levensfase de sterkste indicator; maar de verschillen worden er maar beperkt door verklaard. Rekening houdend met de effecten van sekse, opleidingsniveau, inkomen en stedelijkheidsgraad blijkt de hoge deelname van de genoemde cohorten vooral aan hun hoge opleidingsniveau en

Marion Duimel

studeerde Sociale Gerontologie
en is onder meer medeoprichter
van Stichting GetOud

inkomen toe te schrijven. Het belang van levensfase en generatie is voor de belangstelling voor musea niet te verwaarlozen, maar aanzienlijk minder belangrijk dan het opleidingsniveau. (Huysmans 2007)

Optelsom

Er zijn de laatste jaren meer ouderen en meer alleenwonenden. Nieuwe generaties genieten een hoger inkomen en hogere opleiding. Wat betreft musea heeft dat geleid tot meer bezoekers. Waren deze omstandigheden gelijk gebleven, dan hadden we een afname in deelname gezien. Bijvoorbeeld: binnen de opleidingsniveaus is de deelname gedaald in de afgelopen jaren, maar omdat de bevolking gemiddeld genomen hoger is opgeleid, steeg het deelnameniveau als geheel toch. Dit voorbeeld geldt voor musea, al lijken de omstandigheden bij monumenten er sterk op. (Huysmans 2007)

Voor populaire cultuur ligt dat weer anders. Hier gaat vooral de jeugd heen en is het cohort belangrijk: nagenoeg elk jonger cohort vertoont een grotere deelname. Bij klassieke muziek lijkt dat eerder andersom, daar is al enige tijd een stabilisatie te zien.

Als alle jongeren wegblijven, is er toch wel een probleem. Maar als het aan de ouderen ligt, ziet het er voorlopig gunstig uit voor culturele instellingen. De aankomende ouderen hebben alle 'ideale kenmerken': hoogopgeleid, hoog inkomen, actieve levensstijl, vrije tijd en meer interesse in vormen van populaire cultuur zoals popconcerten en cabaret, naast de toch al niet aflatende interesse in traditionele cultuur. Waarschijnlijk wordt het dus niet óf musea over het stenen tijdperk óf concerten van de Stones, maar én én. Om met Van den Broek en De Haan (2003) af te sluiten: 'Ze zijn oud, maar ze willen wat! Gezien de omvang en welvaart van deze groep vormen de babyboomers voorlopig een zegen voor de culturele sector; hun vergrijzing is een kans op verzilvering.'

Literatuur

- Boer, A. de (red.) (2006) *Rapportage ouderen 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den en J. de Haan (2003) 'Vergrijzing is verzilvering'. In: *Tijdverschijnselen. Impressies van de vrije tijd*, 147-150.
- Broek, A. van den, J. de Haan en F. Huysmans (2009) *Cultuurbewonderaars & cultuurbeoefenaars. Trends in cultuurparticipatie en mediagebruik*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Broek, A. van den (et al.) (2010) 'Verschillen in vrijetijdsbesteding'. In: *Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010*, 359-386.
- Haan, J. de (2010) 'Transities in de levensloop als context voor sport'. In: *Sport: een leven lang. Rapportage Sport 2010*, 28-44.
- Huysmans, F. en J. de Haan (2007) *Het bereik van het verleden. Ontwikkelingen in de belangstelling voor cultureel erfgoed*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.